

**ДИТИНСТВО ЯК ЦІННІСТЬ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ В
ДОСЛІДЖЕННЯХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ**

Піроженко Т.О.

**член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук,
професор, завідувач лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
[orcid.org/ 0000-0001-9822-4819](https://orcid.org/0000-0001-9822-4819)**

У статті представлено позиції розвитку психологічної науки про дитинство як особливої суспільної цінності, яка демонструє форму культурної самосвідомості дорослих. Конкретизовано, що уявлення про дитинство в ряду гуманітарних, соціальних і природних наук реалізуються у двох напрямках. Перший узагальнює проблеми та питання про культуру дитинства: середовище в широкому сенсі, оточення, культурні форми, які створюють дорослі для дітей. Другий напрямок характеризує природу дитинства, прояв дитячої суті, дитячої субкультури, тобто форм діяльності самої дитини. У статті доведено, що уявлення про дитинство та його осмислення через ціннісний (аксіологічний) аспект є одним з ключових, оскільки демонструє форму культурної самосвідомості дорослих через відношення до дітей, реалізуючи через цінності взаємодію між поколіннями.

Ключові слова: дитинство, розвиток дитини, ціннісні орієнтації, характеристики та функції цінностей у суспільстві.

Піроженко Т.А. Детство как ценность: прошлое и настоящее в исследованиях психологической науки.

В статье представлены позиции развития психологической науки о детстве как особой общественной ценности, которая демонстрирует форму культурного самосознания взрослых. Конкретизировано, что представление о детстве в ряду гуманитарных, социальных и естественных наук реализуются в двух направлениях. Первый обобщает проблемы и

вопросы о культуре детства: среда в широком смысле, окружение, культурные формы, которые создают взрослые для детей. Второе направление характеризует природу детства, проявление детской сути, детской субкультуры, то есть форм деятельности самого ребенка. В статье доказано, что представление о детстве и его осмысление через ценностный (аксиологический) аспект является одним из ключевых, поскольку демонстрирует форму культурного самосознания взрослых через отношение к детям, реализуя через ценности взаимодействие между поколениями.

Ключевые слова: детство, развитие ребенка, ценностные ориентации, характеристики и функции ценностей в обществе.

Pirozhenko T.O. Childhood as the value: past and present in the researches of psychological science.

In the article presents positions of development the childhood psychology science of as the special social value, that demonstrates adult's cultural self-consciousness. Concertize that the notions about childhood in the realm of humanitarian, social and natural sciences realized in two directions. The first direction unionizes problems and questions about the culture of childhood: the surrounding in the general sense, the encirclement, cultural forms, which adults are producing for children. The second direction characterizes the nature of childhood, the manifestation of the infant essence, the childhood's subculture, forms of activities of the itself. The article proves that the idea of childhood and its comprehension as the value (axiological sense) aspect is once of the key because it demonstrates the form of adult's cultural self-consciousness in the relation to children, realizing through the values of interaction between generations.

Key words: childhood, development of the child, valuable orientation, characteristics and functions of the values in society.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема визначення параметрів сучасного соціального оточення, що характеризує реальне функціонування духовних орієнтирів життєдіяльності дитини дошкільного віку, має ознаки теоретичної та практичної значущості, оскільки потребує посилення уваги суспільства до якості розвитку дитинства шляхом гуманізації соціокультурного середовища, яке сприятиме збереженню простору дитячої субкультури, становленню моральних почуттів та ціннісних орієнтирів, опірності до негативних соціальних впливів.

Актуальність розв'язання проблем, що пов'язані із духовними аспектами життєдіяльності дитини дошкільного віку як фактору її повноцінного психічного розвитку, посилюється потребою підвищення якості розвитку дитинства шляхом оптимізації життєдіяльності дитини на базових засадах вітчизняної культури, створення адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми становлення ціннісних орієнтацій розвитку дошкільника з метою об'єднання напрямів діяльності системи освіти та батьків.

Формулювання мети статті: представити динаміку сучасних уявлень про дитинство та розвиток дитини у вимірі ціннісної парадигми психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наприкінці XIX сторіччя світ почув слова Януша Корчака про те, що імена Песталоцци, Фребеля, Спенсера виблискують так само яскраво, як імена великих винахідників XIX століття, тому що вони відкрили більше, ніж незвідані сили природи, вони відкрили невідому половину людства – дітей. Кожна людина упевнена в тому, що знає про дитинство все, легко може пояснити це явище і його значення в житті дорослої людини – адже усі ми були дітьми. Але за таким ззовні простим розумінням дитинства прихована складність і непізнаність феномену. *Що ми знаємо про дитинство? Як ідеї міняють сучасні уявлення про дитинство?* З великою вірогідністю відповідь буде – ні, не знаємо,

особливо в тому синтезованому вигляді, яким з'являється дитинство в ряду гуманітарних, соціальних і природних наук. У кожній галузі наук накопичилося багато знань про дитину, розроблений відповідний інструментарій для дослідження. Але ж, і психологія, етнографія, фізіологія, історія, соціологія, педіатрія, до цього дня розглядають дитинство не як інтегровану цілісність, а дитину – не як єдність фізіологічного, психологічного, генетичного, соціального в їх взаємопереплетенні і розвитку, а як дитину-дошкільника, дитину-школяра, учня початкової школи, дитину-учня основної школи і тому подібне. І усі перераховані науки, хіба що за винятком етнографії дитинства або антропології, віддають перевагу термінам «дитина», «діти», а не «дитинство». Проте при усіх відмінностях в підходах усі науки виділяють дитинство як самостійний етап життя, який вимагає не лише супроводу дорослих, але і осмислення феномену. Причому не раз і назавжди, а кожного разу по-новому в нових умовах соціалізації і зміни у біологічному, фізіологічному, екологічному стані дитинства.

Отже, дитинство – це окремий, важливий, самоцінний, якщо не вирішальний період фізичного і духовного розвитку людини, період соціального становлення через досвід взаємодії з навколишнім світом, з природою.

Уявлення про дитинство та його осмислення з'явилися тоді, коли людство виділило цей період з життя людини, замислилося над ним, відкрило його як етап особливий, багато в чому відмінний від дорослого. Це відкриття розпочалося з появи досліджень по історії дитинства, як в етнографічному контексті, так і в культурологічному. **Цей напрям представляє власне культуру дитинства: середовище в широкому сенсі, оточення, культурні форми, які створюють дорослі для дітей.** У цьому контексті дослідження, які присвячені дитячим співтовариствам, особливостям їх взаємодії частково відображені в дослідженнях лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Це проблематика, що розкриває:

- особливості розвитку взаємодії дитини-дошкільника з дорослими та ровесниками в умовах дитячого садка та сім'ї;
- взаємодія дитячого садка та сім'ї з метою надання психотерапевтичної допомоги дітям, що постраждали від Чорнобильської аварії;
- гуманізація взаємодії дитини-дошкільника з дорослими та однолітками в умовах дитячого садка та сім'ї.

Друга складова досліджень дитинства – це **природа дитинства, прояв дитячої суті**, дитячої субкультури, тобто форм діяльності **самої дитини**.

За весь час існування лабораторії психології дошкільника її науковцями розроблялися найактуальніші питання, що розкривають природу дитини дошкільного віку. Це такі наукові теми:

- формування гуманних почуттів у дітей дошкільників в умовах суспільного та сімейного виховання;
- психологічні основи формування передумов навчальної діяльності дітей в умовах дошкільного закладу; зміст та структура готовності дитини до школи;
- розвиток довільної поведінки дитини;
- психологічне забезпечення розвитку здібностей у дошкільників у специфічно дитячих видах діяльності;
- особистісний розвиток дитини в різних інноваційних системах виховання;
- діагностика та корекція психічного розвитку дітей дошкільного віку;
- психологічні основи формування дошкільної зрілості;
- умови становлення особистісного потенціалу дитини-дошкільника;
- становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі;
- психолого-педагогічні чинники прийняття дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей.

Розробці цих актуальних питань присвятили свої наукові пошуки 50-60 р.р. : Н. Балацька, Е. Косма, М. Вовчик-Блакитна, В. Котирло, О. Кульчицька.

В 70-90 х р.р. тут працювали під керівництвом В. Котирло О. Проскура, Ю. Приходько, Л. Котлярова, С. Ладивір, С. Кулачківська, Т. Титаренко, С. Тищенко, О. Вовчик-Блакитна, О. Долинна, Л. Ботіна.

Сьогодні діяльну наукову активність щодо прояву дитячої психології позиціонують Т. Піроженко, Л. Соловйова, І. Карабаєва, О. Хартман, Л. Токарева, О. Федорчук.

Такій можливості побачити природну сутність та особливості розвитку дитини дошкільного віку передують увага і любов дослідників до кожної дитини окремо і до дитинства в цілому, і передусім бажання усе це пізнати не лише розумом, а і серцем.

Відношення до дитинства припускає розвинену форму культурної самосвідомості дорослих. Передбачувана форма відповідальності дослідника перед дитинством звучить актуалізованим в сучасності питанням: **як дорослий, у своєму нинішньому дорослому світі, може представляти інтереси світу дитинства, не лише заради дитинства, але і заради самої дорослості, демонструючи форму культурної самосвідомості дорослих.**

Правильні слова «гуманізм», «повага до особистості дитини», «вміння слухати і чути дітей» і так далі самі по собі не несуть відповіді на означене питання.

Людство пройшло довгий шлях формування цивілізованого відношення до періоду дитинства.

У своїх працях з історії дитинства Л. Демоз виділив шість різних домінуючих моделей відношення до дітей упродовж історії, обґрунтував вплив виховання в дитинстві на особливості дорослої особи і пов'язав виділені їм моделі виховання дітей з особливостями розвитку цивілізації в кожний період. Шість моделей стилю відносин батьків до дитинства, дослідник називає так:

1. Інфантицидний, (до IV століття н. е.) – характеризується масовим вбивством дітей і насильством в їх відношенні. Стиль дітовбивства є вираженням страху батьків перед складнощами догляду за дітьми. «Коли батьки боялися, – зазначає Л. Демоз, – що дитину буде важко виховати або прогодувати, вони звичайно убивали її, і це впливало на дітей, які вижили» [Демоз, 2000, с. 84] /страх як пануюча емоція у відносинах.

2. Залишаючий /відсторонений (IV – XIII століття) – характеризується відмовою від інфантицида у зв'язку з поширенням християнства і практикою передачі батьками дітей на виховання третім особам. Стиль став домінуючим, коли «батьки почали визнавати в дитині душу, і єдиним способом уникнути прояву небезпечних для дитини дій було фактичне відмовлення від неї – її відправляли до годувальниці, чи в монастир, чи в заклад для маленьких дітей, у будинок іншого знатного роду як слугу... чи оточували суворою емоційною холодністю вдома». Проекції у цей період, як стверджує Л. Демоз, ще дуже сильні: вважається, що дитина є повною зла, тому її треба увесь час бити [Демоз, 2000, с. 85] .

3. Амбивалентний (XIV – XVII століття) – характеризується початком витіснення практики фізичних покарань. Дитині було дозволено влитися в емоційне життя батьків. Цей період характеризується подвійністю дитячо-батьківських відносин, оскільки дитина, з одного боку, залишається вмістилищем небезпечних проєкцій та дій дорослих, а з іншого, представляється дорослим м'яким воском, глиною, яким треба надати форми. Саме в цей період з'являється багато посібників з виховання дітей, посилюється культ Марії і дитини Ісуса.

4. Нав'язливий / примусовий (XVIII століття) – характеризується початком розуміння потреб дитини, коли батьки намагалися тісніше зблизитися з дитиною і отримати владу над її розумом і вже за допомогою цієї влади контролювати її внутрішній стан, гнів, потреби, волю.

5. Соціалізуючий (XIX – перша половина XX століття) – характеризується масовим поширенням педагогічних знань, а також

початкової і середньої освіти. Стиль взаємовідносин, при якому виховання дитини полягає вже не стільки в оволодінні її волею, скільки і її тренуванні, спрямуванні на правильний шлях. Дитину вчать пристосовуватися до обставин, соціалізують. Цей стиль став підґрунтям всіх психологічних моделей двадцятого століття.

6. Допомогаючий (з середини ХХ століття) – характеризується індивідуалізацією процесу виховання, відмовою від фізичних покарань і рівноправними стосунками між батьками і дітьми. Стиль заснований на допущенні що дитина краще, ніж батьки, знає свої потреби на кожній стадії розвитку. «Бути слугою, а не повелителем дитини, розбиратися в причинах її емоційних конфліктів, створювати умови для розвитку її інтересів - ось що має на увазі цей стиль» [Демоз, 2000, с.86]. Дослідник зазначає, що поки небагато батьків з усією послідовністю випробували його на своїх дітях, тобто значною мірою цей стиль є проектом на майбутнє, а не відображенням реальної ситуації. Можна стверджувати, що лише у ХХ сторіччі почала опрацьовуватися проблема РОЗУМІННЯ дитини в процесі міжпоколіннєвої комунікації: не педагогічне тлумачення дитини як об'єкту на який потрібно впливати, а дитини як самостійного суб'єкта, який має рівний з дорослим статус і цінність.

Зараз, у ХХІ столітті, новоевропейська філософія дитинства має два напрями, які поєднують тенденції – звільнення (свободу) і захист (опікування). Перший напрям – це утвердження у житті дитячих прав і свобод, дитяча соціалізація, яка йде від Еміля Жан-Жака Руссо, Декларації ООН про права дитини (1959), Конвенції про права дитини (1989), багатьох законодавчих актів як в окремих країнах, так і на міжнародному рівні, введення ювенальної юстиції, що захищає права і свободи дітей.

Другий напрямок – це концепція турботи (К. Галлиган, А. Рено, Дж. Агамбен), яка надає дитині статус не лише особи, але і індивідуальності і конкретизується в ідеях етики піклування, турботи як нових перспектив стосовно філософського осмислення дитинства.

Ці концептуальні напрямки не існують в житті в чистому вигляді, ми і сьогодні можемо навести багато прикладів, що доводять, що і в наші дні є і відмова від дітей, і кинуті діти при живих батьках, навіть дітовбивчий як це не страшно звучить, та залишаючий, нав'язуючий, амбивалентний стилі взаємовідносин батьків та дітей та відношення до дитинства в цілому.

До того ж, сьогодні привнесло проблеми травмованого дитинства – і в Україні, де йде неоголошена війна, і в країнах, де йдуть активні бойові дії і відбуваються природні і соціальні катаклізми, країнах, які страждають від голоду, в яких йдуть потужні міграційні процеси – усе це спонукає до детальнішого розгляду концепції дитинства, головною філософською ідеєю якої є етика турботи. Кожний з нас є особисто відповідальним за професійну етику культури взаємодії з дитиною. Саме педагоги та психологи є носієм та надією в утвердженні цінності дитинства, формування ідей гуманістичного відношення до дітей.

Гуманістична філософія й психологія наполегливо стверджує – діти потребують повного розуміння з боку дорослих, а дорослі повинні вчитися розуміти їх внутрішній світ, але передусім – і це головне – дітей необхідно любити і поважати, відноситися до них як до партнерів і друзів. У вирішенні питань реалізації та реального функціонування гуманістичної психології наріжними виступають питання ціннісних орієнтацій, якими керуються дорослі та діти у своєму щоденному спілкуванні та взаємодії.

Виклад основного матеріалу статті. Проблема цінностей Українського суспільства належить до найважливіших і, водночас, дискусійних проблем. Це пов'язано з тим, що Україна проходить дуже складний етап історичного розвитку, коли йде перехід від традиційного суспільства з елементами авторитаризму, до соціально орієнтованої демократичної та відкритої держави. Формується нова система цінностей, яка передбачає чітку орієнтацію українців на європейські цінності, на значні ціннісні досягнення українського народу, на моральне оздоровлення суспільства. Підкреслимо, що саме існування та розвиток держави

передбачає акцентування на утвердженні, насамперед, цінностей суспільства і громадського життя людини.

Ціннісний (аксіологічний) аспект є одним з основних аспектів, що демонструє форму культурної самосвідомості дорослих через відношення до дітей, оскільки саме цінності відображають взаємодію людини з навколишнім світом. Цінності – це вищі орієнтири, які визначають поведінку людей, утворюють найважливішу частину картини світу, а також виконують найважливіші регулятивні функції в суспільстві. Масштабні та різноманітні функції психологічного феномену цінностей, які проявляються у житті кожної людини та суспільства в цілому, підкреслюють безсумнівно важливе питання щодо об'єднання зусиль педагогів та батьків у створенні соціокультурного розвивального середовища та адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини. Підкреслимо психологічне значення функцій цінностей, виходячи з їх характеристики.

<i>Назва функції</i>	<i>Характеристика функції цінностей</i>
Сенсоутворююча функція	Цінності додають смислову значущість явищам і предметам навколишнього світу. Формують сенс держави та державного управління
Критеріальна функція	Цінності виступають у вигляді деякого критерію, мірила всього суцього. Головне призначення їх в тому, що під їх впливом йде оцінка людьми самих себе і навколишнього світу. Цінності виступають критеріями істини, добра, краси і т.п.
Орієнтаційна функція	Налаштовують людей, спрямовують їх поведінку. Досягнення цінності додає ціннісне значення вчинків і навіть життя.
Соціалізаторська функція	Впливають на розвиток особистості, групи суспільства, визначають їх соціалізацію, формування громадянської позиції людини
Функція оцінювання	Цінності являють собою своєрідну систему оцінювання, допомагають оцінювати явища суспільного життя.
Контролююча функція	Виступають засобом м'якого контролю за діяльністю людей.

Функція зразка	Цінності являють собою деякі зразки, точки відліку, від яких вимірюється значущість суцього для людини, формують зразки моделей життєдіяльності особистості.
Функція цілепокладання	Активізують цілі, формують їх зміст, розгортають цілі діяльності громадян.
Регулятивна функція	Регулюють життєдіяльність людей і суспільства
Комунікативна функція	Цінності виступають засобом і предметом комунікацій, забезпечують обмін і взаємодію значущими поглядами, думками.
Інтеграційна функція	Об'єднують людей в їх діяльності.
Конфліктна функція	Коли цінності різко не збігаються, вони виступають причиною конфліктів всередині груп і між ними.
Прогностична функція	Дозволяють індивіду або групі передбачувати наслідки своїх дій.

Загальна характеристика функцій підкреслює важливе значення ціннісної сфери особистості як регулятора поведінки та діяльності людини, оскільки має прояв в індивідуальному свідченні емоційно-ціннісного відношення до природнього та соціального світу, є присутніми в орієнтовній частині будь якої діяльності, як мотивуючої сили до збагачення знань, навичок, досвіду та вольових зусиль в реалізації намічених цілей, прагнень, бажань.

В той же час аналіз експериментальних даних щодо розвитку дитини дошкільного віку, якій зібрано співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України в рамках проведення циклу досліджень проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини, вказує на існування протиріччя між розвивальними, виховними, навчальними цілями дошкільної освіти і які віддзеркалюються в цінностях дітей та дорослих. Це протиріччя деформують освітній процес суспільного та родинного виховання в бік одностороннього домінування навчальних цінностей в житті дитини замість особистісних орієнтирів її розвитку, актуально потрібних людині в умовах безпрецедентної динаміки змін сучасного суспільства. Розв'язання протиріч між розвивальними, виховними,

навчальними цілями дошкільної освіти потребує збалансованого підходу щодо змісту та форм організації взаємодії дорослого з дитиною, який забезпечує збереження та своєчасну підтримку базисних вікових характеристик особистості дошкільника. Психолого-педагогічні умови раннього розвитку дитини передбачають увагу до ампліфікаційного та цілісного розвитку фізичного, психічного, соціального, духовного потенціалу дитини. Свідомий з боку дорослих психологічний супровід вікових та індивідуальних досягнень дошкільника, що спрямований на гармонізацію образу «Я» дитини, дозволяє забезпечувати різні ступені свободи, особистісну незалежність, самостійність шляхом створення відповідного соціального простору для розгортання потенційних ресурсів внутрішнього світу дошкільника. Співробітниками лабораторії визначено, що характеристика внутрішньої картини світу дошкільника може бути представлена за показниками масштабності (охоплення тільки особистої біографії і вузького близького середовища чи широкого простору на фізичному і соціальному рівні вулиці, району, містечка, міста, країни, світу, всесвіту), тональності (наявність світлого і темного тонів у сьогоденні, майбутньому та минулому часі, негативна чи позитивна забарвленість людського оточення), узгодженості (внутрішньо організована та узгоджена або суперечлива). Сформованість та індивідуальна своєрідність внутрішньої картини світу дитини може виступати базовою основою критеріїв оцінки педагогічного впливу та психологічного супроводу її розвитку. Існування в картині світу дошкільника ціннісних орієнтацій як духовного виміру активності та реальної сформованості внутрішніх регуляторів поведінки та взаємодії із соціальним оточенням, вказує на порушення збалансованих впливів з боку дорослих на фізичне, психічне, соціальне й духовне зростання дошкільника.

Так, співвідношення даних психічного розвитку дитини разом з провідним чинником впливу – сім'єю, показує: емоційно-вольова сфера та її головне психологічне новоутворення – емпатія сформована у 10% дітей;

довільна регуляція сформована у 5,18% дітей (соціальний фактор впливу батьків – 31% вважають не доцільним виховувати милосердя у дітей); когнітивна сфера – уява сформована у 15% дітей, при цьому 33,3% дітей не сприймають завдання на уяву; знаково-символічна функція розвинена у 10,1% дітей (тільки 25% батьків вважають необхідним розвивати творчість власної дитини); мовленнєва сфера – творчою розповіддю оволоділи 15,6% дітей (75% батьків вважають не доцільним ознайомлювати дітей з художньою літературою); діяльнісно-комунікативна сфера – партнерськими стосунками з однолітками у провідному виді діяльності – грі оволоділи 18% дітей (тільки 37% батьків вважають необхідною ігрову діяльність дітей). Дані зібрано до початку формувальної частини дослідження як характеристика початкових ознак ситуації проблеми ціннісних орієнтирів в житті дитини [4]. Фіксуючи зміну результатів обстеження психічного розвитку дітей та зміну батьківських настанов та цінностей в ході багаторічної роботи науковців та педагогів ЗДО №№ 503, 208, 650 м. Києва, 1, 4, 5 м. Новоград-Волинського Житомирської обл. треба визнати існування проблеми співвідношення важливих характеристик дошкільної зрілості дитини в низьких оцінках та значеннях, якщо порушується збалансованість впливів з боку дорослих на фізичне, психічне, соціальне й духовне зростання дошкільника. Аналіз причин низького рівня сформованості емоційно-вольових характеристик дитини дає підстави стверджувати, що в сучасній ситуації дошкільної освіти є загроза до руйнування та редукції ігрової діяльності в дошкільному закладі. Це провокує недорозвиненість емоційної, мотиваційної та вольової сфери дитини. Останнє, в свою чергу, призводить до порушень в розвитку особистості, гальмує становлення особистісних механізмів поведінки, зниженню творчої активності. Зниження ролі базового провідного виду діяльності (творчої сюжетно-рольової гри) в житті дошкільника пов'язане з підвищенням цінності «раннього розвитку» у свідомості дорослих. При цьому програми «раннього розвитку» реалізуються через пряме навчання, засвоєння готових знань, вмінь, навичок без

формування адекватної їм діяльності у дитини. Внутрішній досвід переживань, пізнання себе, своїх емоційних станів, внутрішнього світу відсувається на задній план. Виникає і посилюється тенденція, що проявляється у невмінні рефлексувати і в такий спосіб отримувати і усвідомлювати важливий особистий досвід. Втрачається життєво необхідний контакт, взаємодія, взаєморозуміння тілесного, емоційного і мовленнєвого. Такий розрив в період дошкільного дитинства перешкоджає цілісності особистості, необхідної єдності різних проявів активності дитини, закладає небезпечну основу для серйозних психологічних проблем в майбутньому. Небезпечним з погляду серйозних наслідків в сфері духовного, розумового, естетичного, фізичного розвитку підростаючих поколінь у зв'язку з однобічним підходом до розвитку дитини є комерціалізація освітніх послуг, що в свою чергу актуалізує проблему психологічної експертизи психолого-педагогічної діяльності в дошкільному закладі.

Проведений науковцями лабораторії психології дошкільника аналіз психолого-педагогічних чинників, які впливають на розвиток ціннісної сфери дошкільника показав, що головним фактором розвитку особистісної активності дитини виступає поширення в практиці дошкільної освіти методів актуалізації творчої власної активності дитини з врахуванням її індивідуальних особливостей, де вона виступає активним суб'єктом освітнього процесу. Саме такі ідеї та гасла реалізовано у всіх наукових дослідженнях, що проведено у лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, зокрема втілено у наукових довгострокових проектах: «Дитина замовляє розвиток», «В злагоді та радощах шукати добрих справ», «Вчимося жити разом», «Творчий потенціал дитини через гармонізацію емоційних, інтелектуальних, вольових психологічних досягнень».

Запропоновані дослідниками лабораторії освітні практики впровадження розвивальної технології психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дитиною «Радість розвитку»

(Піроженко Т.О.), програма та навчально-методичний супровід проекту «Впевнений старт» [2; 5] утверджують можливість та ефективність моделі життєзабезпечення, в якій дитина виступає співавтором та творцем власного життя. Окреслений алгоритм побудови взаємодії педагогів та батьків вихованців дошкільного освітнього закладу сприяє створенню емоційного комфорту дитини, її позитивного самоприйняття та самовираження, збалансованому розвитку комунікативних функцій та рольової поведінки в системі відносин з дорослими та однолітками. Впровадження результатів дослідження у педагогічну практику дає підстави для розроблення нових науково обґрунтованих критеріїв психологічного оцінювання якості сучасної освіти. Застосування навчальних та розвивальних методик відкриває нові перспективи для особистісного розвитку дітей та дорослих, що набуває особливого значення в ситуації деформації ціннісних орієнтацій дорослих (батьків та педагогів) стосовно цілей виховання та навчання дітей.

Теоретична та експериментальна практика впровадження гуманістично орієнтованих інноваційних моделей дошкільної освіти дозволяє стверджувати, що сучасні аспекти проблеми духовних орієнтирів розвитку дітей дошкільного віку набувають особливої гостроти, що зумовлено такими внутрішніми і зовнішніми чинниками розвитку соціокультурного середовища: новим розумінням дитини як самодостатньої й неповторної унікальності, здатної до проектування і здійснення самої себе; поступовим формуванням гуманістичної свідомості суспільства на основі вищих цінностей людства; необхідністю уточнення сутності та взаємовпливу факторів «навчання» та «виховання» на етапі дошкільного дитинства; обґрунтуванням координаційної ролі психологічних знань про закономірності розвитку дитини, інтеграції й диференціації самих психологічних знань в галузі дитячої психології щодо всього комплексу гуманітарних знань; потребами інтеграції й водночас збереження національної самобутності суспільства; зміцненням теоретичних психологічних надбань з педагогічною практикою дошкільної освіти в

умовах сучасного соціокультурного середовища. Дослідження проблеми ціннісних орієнтирів [1; 7; 8] пов'язане з вітчизняними концепціями «антропоцентризму», «внутрішньої природи дитини», «унікальності і самодостатності особистості». Це свідчить про фундаментальний характер концептуальних підходів досліджень дитячої психології, що реалізуються у сучасному просторі вітчизняної науки, та дає можливість прогнозувати велику прикладну значущість його результатів для освітньої та корекційної практики.

Висновки і перспективи наукових пошуків. Філософія гуманізму спирається на олюднення соціальних проблем, породжених індустріалізацією, з якими стикається дитинство. Психологія дитинства утверджує необхідність гуманізації соціального середовища та умов, в яких проходить життя дитини, – адже саме вони сприятимуть правильному зростанню і повноцінному розвитку кожної людини – як дитини, так й дорослого. Дорослий у своєму нинішньому дорослому світі, демонструє форму культурної самосвідомості через представлення інтересів світу дитинства. Об'єми доступності психологічної і медичної допомоги, забезпечення належних педагогічних, гігієнічних та екологічних умов повноцінного розвитку людини в дитячому віці визначаються: – **політичними установками** стосовно прав дітей; – **рівнем усвідомлення** політичними державними діячами, який відводиться задоволенню нужд дитячого населення в загальній системі фінансових, економічних та майнових пріоритетів; – **мірою уваги до проблеми охорони дитинства** в суспільстві; – **діяльним, а не обіцяльним підходом до розподілу сукупних ресурсів у державі**; – **культурою кожної людини** по відношенню до дитинства.

Плідна співпраця науковців лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України з усією науково-педагогічною, батьківською, управлінською громадою дошкільної освіти надає нам впевнене почуття – **ЦІННІСТЬ ДИТИНСТВА** має не тільки **МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ** підтвердження, але й своє **МАЙБУТНЄ**.

Література

1. Виховуємо дитину – зростаємо як батьки : навч.-метод. посіб. / Т.О. Піроженко, О.Ю. Хартман. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 168 с.
2. Впевнений старт: книга вихователя : метод. посіб. В 3-х частинах. Ч.1. / наук. ред. Т.О. Піроженко; заг. ред. О.Ю. Хартман. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 112с.
3. Демоз Л. Психоистория. / пер. с англ. А. Шкуратова. Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. 509 с.
4. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, І.М. Біла [та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. Київ – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
5. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А.С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т.О. Піроженко. Київ : ТОВ «Українська академія дитинства», 2017. 80 с.
6. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6-7 років «Вчимося жити разом». Київ : Видавництво «Алатон», 2016. 32 с. Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2016. (рос.). URL : <http://autta.org.ua/ua/ProjectUNICEF/resource/preschool>.
7. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : метод. рек. / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова та ін.; за ред. Т.О.Піроженко. Київ – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 120 с.
8. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ : Видавничий дім „Слово”, 2016. 248 с.

References

1. Pirozhenko, T.O., Khartman, O.Iu. (2014). *Vykhovuiemo dytynu – zrostaïemo yak batky [We raise a child – we grow up as parents]*. Ternopil : Mandrivets. 168 p. [in Ukrainian].

2. Pirozhenko, T.O., Khartman, O.Iu. (Eds.). (2017). *Vpevnenyi start: knyha vykhovatel'ia [A confident start: a book tutor]*. V. 1. (Vols. 1-3). Kyiv : Ukrainska akademiia dytynstva. 112 p. [in Ukrainian].
3. Demoz, L. (2000). *Psykhoystoria [Psychohistory]*. (A. Shkuratova, Trans.). Rostov-na-Donu : Fenyks. 509 p. [in Russian].
4. Pirozhenko, T.O., Ladyvir, S.O., Bila, I.M. et. al. (2014). *Dytyna u suchasnomu sotsioprostori [A child in modern social space]*. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv – Kirovohrad: Imeks-LTD. 272 p. [in Ukrainian].
5. Havrysh, N.V., Panasiuk, T.V., Pirozhenko, T.O. (Ed.), Rohozianskyi, O.S., Khartman, O.Iu. & Shevchuk, A.S. (2017). *Osvitnia prohrama «Vpevnenyi start» dlia ditei starshoho doshkilnoho viku [A Confident Start An educational program for older preschoolers]*. Kyiv : TOV «Ukrainska akademiia dytynstva». 80 p.
6. *Partsiialna prohrama z rozvytku sotsialnykh navychok efektyvnoi vzaiemodii ditei vid 4 do 6-7 rokiv «Vchymosia zhyty razom» [Partial program for developing social skills for effective interaction of children from 4 to 6-7 years "Learning to live together"]*. (2016). Kyiv : Vydavnytstvo «Alaton», 32 p. Predstavnytstvo Dytiachoho fondu OON (IuNISEF) v Ukraini, 2016. (ros.). URL : <http://autta.org.ua/ua/ProjectUNICEF/resourse/preschool>. [in Russian].
7. Pirozhenko, T.O. (Ed.), Ladyvir, S.O, Karasova, K.V. et al. (2014). *Suchasni dity – vidobrazhennia tsinnosti dorosloho svitu [Modern children are a reflection of the values of the adult world]*. Kyiv – Kirovohrad: Imeks-LTD. 120 p.
8. Pirozhenko, T.O, Soloviova, L.I. et.al. (2016). *Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti [Values of the child in the adult world]*. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv : Vydavnychyj Dim «Slovo». 248 p. [in Ukrainian].